

Agnieszka Skorupa

Uniwersytet Śląski
E-mail: agnieszka.skorupa@us.edu.pl

Anna Bogacz

Uniwersytet Ekonomiczny w Katowicach
E-mail: a_bogacz@interia.pl

Aktywność turystyczna mieszkańców terenów ogarniętych konfliktem zbrojnym na przykładzie Ukrainy / *The touristic activity during war conflict: a study of Ukraine*

Abstract

Since 2014 there is an armed conflict going on the territory of Ukraine. The conflict has a strong impact on inhabitants, especially it cause limitation of civil liberties, also the social exclusion emerges. The aim of conducted researches was to diagnose the impact of armed conflict on youths and young adults' touristic activity. Measurements were done twice once in 2014 and once in 2016. Due to study findings, there is no relation between development of armed conflict and touristic activity of Ukrainians. In the light of war youths do not change their travelling patterns, and their touristic activity seems to be more related with the type of personality. Possible explanation of that fact is the type of military conflict itself. Perhaps nowadays wars are perceived differently by the civil population.

Keywords: touristic activity; touristic motivation; youths and young adults; Ukraine; war conflict; social exclusion

1. WSTĘP

Aktywność turystyczna Europejczyków postrzegana jest jako jedna z niekwestionowanych swobód obywatelskich, prawo, z którego korzysta się niemal bezrefleksyjnie. Jednak nie we wszystkich krajach Europy obywatele posiadają takie same możliwości migracji turystycznej. Przykładem państwa z ograniczeniem swobód w tym zakresie jest Ukraina. Z jednej strony, zgodnie z prawem Unii Europejskiej, mieszkańcy tego terytorium muszą starać się o wize na pobyt turystyczny w państwach układu z Schengen¹. Z drugiej strony, od 2014 roku na

¹ Informacje nt. obowiązujących wiz obywatele Ukrainy mogą znaleźć m.in. na stronie: http://www.kijow.msz.gov.pl/pl/sprawy_konsularne_i_wizowe/wizy/inf_wiz_cudz/wiza_schen/wiza_schen

terenie Ukrainy toczy się konflikt zbrojny z Rosją, co ex definitione ogranicza swobody obywatelskie, w tym w zakresie podróżowania.

Przedmiotem rozważań w niniejszym artykule będzie aktywność turystyczna młodych Ukraińców w obliczu konfliktu zbrojnego. W literaturze przedmiotu spotyka się w większości badania nt. tego jak wygląda turystyka przyjazdowa do obszarów ogarniętych konfliktem zbrojnym. Zauważalny jest jednak znaczny niedobór rozważań nt. aktywności turystycznej mieszkańców tychże obszarów. Osia niniejszego artykułu będzie to, czy, a jeśli tak to w jaki sposób zmieniają się wzorce podróżowania obywateli Ukrainy w obliczu toczącego się konfliktu zbrojnego. Rozważania teoretyczne zostaną zilustrowane badaniami empirycznymi przeprowadzonymi wśród mieszkańców Ukrainy w grudniu 2014 i w styczniu 2016 roku.

2. INHIBITORY AKTYWNOŚCI TURYSTYCZNEJ

Aktywność turystyczną uznaje się za jeden ze wskaźników rozwoju społeczno-gospodarczego regionu oraz indyktor poziomu i stylu życia ludności (Alejziak 2007: 61). Turystyka odgrywa znaczącą rolę zarówno w gospodarce krajów rozwiniętych, gdzie stanowi wyznacznik nowoczesności, dobrobytu i jest istotnym elementem konsumpcji, jak i w krajach rozwijających się, gdzie uznawana jest za „jedną z najlepszych opcji wzrostu”, gdyż stymuluje rozwój gospodarczy, społeczny i kulturalny (Urry 2007: 17). Ponadto turystyka jest składową struktury potrzeb człowieka, należy do grupy potrzeb wyższego rzędu (Alejziak 2007: 61). W. Alejziak (2007: 61) twierdzi, że oprócz badania ogólnego poziomu uczestnictwa w turystyce, istotne jest także badanie jego zróżnicowania w konkretnych grupach oraz diagnoza zjawiska wykluczenia społecznego w tym zakresie. Według Nowakowskiej (1989: 41) „zróżnicowanie poziomu aktywności turystycznej wśród różnych grup społecznych jest zjawiskiem naturalnym i raczej niemożliwym do wyeliminowania”. Rozważając kwestię nierówności w dostępie do turystyki i wykluczenia z uczestnictwa w niej, należy pamiętać, że pomimo coraz szerszej dostępności, czy nawet umasowienia, turystyka ciągle przynależy do grupy usług wyższego rzędu. Ponadto większość analiz uczestnictwa w turystyce dotyczy ściśle określonego czasu (zazwyczaj ostatniego roku, poprzedzającego moment przeprowadzenia badań), natomiast rzadko bada się długoterminowe konsekwencje ewentualnego wykluczenia z aktywności turystycznej (Alejziak 2011: 15). Z uwagi na fakt, iż brak uczestnictwa w turystyce ma zazwyczaj okresowy charakter, w odniesieniu do aktywności turystycznej rzadko stosuje się termin „wykluczenie społeczne”. Częściej mówi się o społecznym zróżnicowaniu uczestnictwa w turystyce (Alejziak 2007: 61).

Aktywność turystyczna, podobnie jak każda aktywność człowieka, podlega różnego rodzaju ograniczeniom przez czynniki biologiczne, ekonomiczne, społeczno-kulturowe czy osobowościowe (Alejziak 2007: 62). W literaturze przedmiotu czynniki te nazywane są inhibitorami² (Alejziak 2009: 384). Problematyka inhibitorów aktywności turystycznej jest stosunkowo rzadko podejmowana badawczo. G. F. Ross (1998: 22) podkreśla, że „nawet jeśli problematyka ograniczeń uczest-

2 łac. inhibeo – zatrzymuję

nictwa w turystyce jest już podejmowana, to dotyczy przede wszystkim motywacji, a nie całokształtu zagadnienia aktywności turystycznej.”

Z zagadnieniem inhibitorów nieodłącznie związana jest tematyka ryzyka. Ch. R. Goeldner i B. J. R. Ritchie (2006: 317) zwracają uwagę na obawę o bezpieczeństwo jako czynnik hamujący podejmowanie wyjazdów turystycznych. C. Cooper, J. Fletcher, D. Gilbert i S. Wanhill (2005: 120) piszą natomiast o „ tłumionym popycie turystycznym” (*suppressed demand for tourism*), łącząc strach w jedną grupę z brakiem zainteresowania. Warto przytoczyć też klasyfikację S. Dolnicar (2005: 197–208), dotyczącą czynników ryzyka w turystyce. Autorka wyróżnia:

- ryzyko polityczne (terroryzm, niestabilna sytuacja polityczna, wojny i inne konflikty militarne),
- ryzyko środowiskowe (katastrofy naturalne, trzęsienia ziemi),
- ryzyko zdrowotne (brak dostępu do opieki medycznej, żywności i wody),
- ryzyko związane z planowaniem (niesolidni organizatorzy, linie lotnicze, opóźnienia),
- ryzyko utraty mienia (kradzieże, zagubienie bagażu).

Decydując się na wyjazd na Ukrainę turysta podejmuje w dużej mierze ryzyko polityczne. Obywatel Ukrainy opuszczając jej terytorium w celach turystycznych niekoniecznie konfrontuje się z ryzykiem, a wręcz pozbywa się części ryzyka związanego z jego codziennością.

3. KONFLIKTY ZBROJNE A TURYSTYKA

Inhibitor, któremu poświęcona jest w niniejszym artykule szczególna uwaga to konflikt zbrojny. Stymulująca rola gospodarki turystycznej zależy głównie od wielkości światowego i krajowego ruchu turystycznego, który jest z kolei pochodną poziomu rozwoju ekonomicznego i stabilności politycznej danego kraju (Tisdell 2001: 23). Tym samym uczestnictwo obywateli w turystyce jest silnie skorelowane z sytuacją ekonomiczną i polityczną danego państwa (Goeldner i Ritchie 2006: 377). Jednym z gwarantów stabilnego rozwoju turystyki jest bezpieczeństwo podróży, gdyż turyści w trosce o własne bezpieczeństwo preferują wyjazdy do państw stabilnych politycznie i wolnych od konfliktów (Sala 2012: 15). Kraje cechujące się wysokim poziomem bezpieczeństwa wewnętrznego, niską przestępczością, dobrymi stosunkami z sąsiadami, dużą stabilnością polityczną i liberalną polityką ekonomiczną mogą swobodnie rozwijać sektor turystyczny i odgrywać w tym zakresie ważną rolę na światowym rynku. Z kolei wszelkie konflikty zbrojne, napięcia polityczne, konflikty wewnętrzne czy zamachy terrorystyczne skutkują zwykle natychmiastowym zmniejszeniem wielkości ruchu turystycznego, zwłaszcza przyjazdowego (Sala 2012: 16). Niestabilność polityczna może przynosić zarówno natychmiastowe, jak i długotrwałe skutki dla danej destynacji turystycznej. Sama groźba niebezpieczeństwa może odwieść turystów od przyjazdu w dane miejsce (Haddad et al. 2015: 53-58). W rezultacie może powstać błędne koło: niepokoje polityczne obniżają popyt, spada liczba inwestycji prywatnych, gdyż inwestorzy tracą zaufanie, maleją również inwestycje publiczne, ponieważ problemy związane

z bezpieczeństwem wymuszają relokację środków. Prowadzi to do zmniejszenia atrakcyjności kraju jako destynacji turystycznej oraz dalszej redukcji jego atrakcyjności dla turystów (Haddad et al. 2015: 54). Turystyka krajowa także przeżywa regres w czasie politycznych turbulencji, ponieważ mieszkańcy wolą oszczędzać na niepewne czasy, które ich czekają (Haddad et al. 2015: 54).

Ostatnie lata przyniosły liczne przykłady dużego wpływu sytuacji politycznej na rynek turystyczny. Destabilizacja polityczna w Egipcie, Tunezji i Libii natychmiast spowodowała znaczący spadek liczby wyjazdów turystycznych do tych krajów (Sala 2012: 17). Skutkiem ataków w kurorcie Sharm el Sheikh w 2005 roku i ataku na miasto Dahab w 2006 roku była utrata 8% krajowych wpływów z turystyki zagranicznej. W wyniku Arabskiej Wiosny i obalenia prezydenta Mubaraka w 2011 roku ilość przyjazdów turystycznych spadła o prawie 1/3. Dochód generowany przez sektor turystyczny zmniejszył się z 14 mln dolarów do 9,5 mln dolarów. Historia powtórzyła się dwa lata później, kiedy zawirowania polityczne, zakończone obaleniem prezydenta Mursiego doprowadziły do ponownego zmniejszenia przyjazdów turystycznych. Obrazują to liczby: 11,5 mln dolarów zysków z turystyki w 2012 roku, 9,5 mln dolarów zysków w 2013 roku (Haddad et al. 2015: 53). Równie wyniszczający wpływ na turystykę ma terroryzm. Dla przykładu, Dżammu i Kaszmir w Indiach od wieków stanowiły popularną destynacją turystyczną. Od drugiej połowy XX wieku wraz ze wzrostem ilości aktów terrorystycznych liczba turystów drastycznie się zmniejszyła, co stworzyło poważny problem dla lokalnej gospodarki (ul Islam 2014: 1). Terroryzm często powoduje wstrzymanie lub zupełne odwołanie wyjazdów turystycznych do konkretnej destynacji, pomimo że przed atakami przemysł turystyczny w danym regionie wydawał się mieć niezwykle stabilną pozycję (Chauhan i Khanna 2009: 71). Nie bez znaczenia dla tego zjawiska jest narracja z terenów ogarniętych konfliktem zbrojnym prowadzona przez krajowe i międzynarodowe media. Dramatyczne doniesienia zdecydowanie zniechęcają zagranicznych turystów do wizyty (ul Islam 2014: 3). Podobny wpływ wywierają wszelkie negatywne doświadczenia rodziny i przyjaciół. Utworzony w ten sposób niekorzystny wizerunek destynacji turystycznej może utrzymywać się przez lata i wpływać na cały kraj, nawet jeśli niestabilność polityczna dotyczyła tylko jednego małego regionu (Haddad et al 2015: 54).

Na Ukrainie kryzys polityczny w 2008 roku, wywołany konfliktem zbrojnym między Gruzją a Rosją spowodował spadek przyjazdów zagranicznych turystów o około 18% (Haddad et al. 2015: 54). Jak wynika z raportu Global Peace Index (GPI), opublikowanego w 2015 roku przez Institute for Economics and Peace, współczesny świat jest coraz bardziej niebezpieczny. W rankingu mierzącym postrzegane bezpieczeństwo danego terytorium Ukraina zajmuje 150 miejsce wśród 162 krajów. Oznacza to, że jest trzynastym najniebezpieczniejszym państwem świata. Dla porównania w 2008 roku zajmowała 96 miejsce i była uznawana za kraj stosunkowo spokojny i bezpieczny. Spadek, jaki zanotował kraj, jest efektem rosyjskiej aneksji Krymu i wojny w Donbasie. Pomimo zawarcia rozejmu w lutym 2015 roku, długoterminowe perspektywy rozwiązania konfliktu są nikłe. Rywalizacja geopolityczna między Rosją a Zachodem podnosi prawdopodobieństwo dalszego konfliktu w całym regionie w najbliższych latach (Global Peace Indeks 2015: 16).

4. KONFLIKT ZBROJNY NA UKRAINIE

Krajem, któremu przede wszystkim są poświęcone niniejsze rozważania jest Ukraina. Żeby móc jeszcze lepiej zrozumieć analizowane treści warto pokrótce opisać dynamikę konfliktu zbrojnego na terytorium tego państwa. Źródłem konfliktu należy upatrywać w rewolucji, która miała miejsce na Ukrainie w 2013 roku, a której bezpośrednią przyczyną było niezadowolenie części społeczeństwa z polityki integracyjnej Ukrainy. Kwestia akcesu do Unii Europejskiej była poruszona już w trakcie „pomarańczowej rewolucji” w 2004 roku. W konsekwencji władzę przejął posiadający prozachodnie poglądy Wiktor Juszczenko. Okres jego prezydentury wywołał jednak rozczarowanie, co doprowadziło do zwycięstwa w wyborach w 2010 roku prorosyjskiego polityka, Wiktora Janukowycza. Początkowo kontynuował on politykę poprzednika w kwestii integracji europejskiej. W 2012 roku parafowano nawet umowę stowarzyszeniową między UE a Ukrainą, jednak 21 listopada 2013 roku wstrzymano proces przygotowań do jej podpisania. Jeszcze tego samego dnia doszło do pierwszych ulicznych demonstracji na kijowskim Placu Niepodległości (Majdanie) oraz w innych miastach Ukrainy. Pierwsze dni manifestacji miały charakter pokojowy. Dopiero próba pacyfikacji Euromajdanu przez siły bezpieczeństwa 30 listopada 2013 roku doprowadziła do eskalacji napięcia i gwałtownego wzrostu liczby protestujących. W styczniu 2014 roku intensywność demonstracji zaczęła słabnąć, następnie w lutym znów przybrały na sile. Zacięte walki z siłami bezpieczeństwa zakończyły się masakrą w Kijowie i ucieczką Janukowycza do Rosji. W następstwie tych wydarzeń władzę przejęli opozycjoniści. Niestabilna sytuacja wewnętrzna Ukrainy została wykorzystana przez Federację Rosyjską. 16 marca 2014 roku zorganizowano referendum na Krymie w sprawie przyłączenia tego obszaru do Rosji. Według oficjalnych wyników 96,77 proc. głosujących opowiedziało się za, dzięki czemu dwa dni później ogłoszono aneksję Półwyspu. Ukraina i społeczność międzynarodowa nie uznały wyników plebiscytu. W kwietniu doszło w Donbasie do masowych demonstracji przeciw rządowi w Kijowie. Miały one miejsce m.in. w Doniecku, Ługańsku i Charkowie. Ostatecznie 7 kwietnia proklamowano Doniecką Republikę Ludową, a 27 kwietnia Ługańską Republikę Ludową. W tym momencie rząd w Kijowie utracił kontrolę nad wschodnią Ukrainą. 2 maja 2014 roku rozpoczęła się próba siłowego odzyskania wpływów poprzez operację antyterrorystyczną (ATO). Był to początek regularnych walk między separatystami a siłami rządowymi. Trudną sytuację w Donbasie dodatkowo skomplikowało tragiczne zestrzelenie przez separatystów samolotu pasażerskiego linii Malaysia Airlines. Końcem sierpnia władze w Kijowie podjęły starania o zawieszenie broni, które weszło w życie 5 września 2014 roku. Rozejm był jednak nagminnie łamany przez separatystów. Kolejną próbę porozumienia podjęto 12 lutego 2015 roku w Mińsku. Pozwoliło ono na częściową deeskalację konfliktu, jakkolwiek daleki jest on od definitywnego rozwiązania (cf. Lakomy 2015: 14-24).

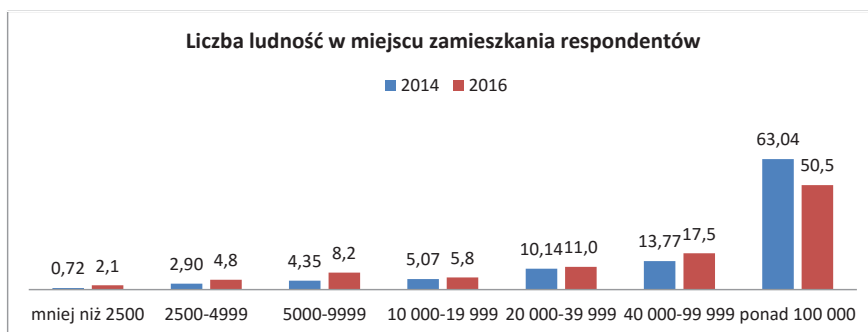
5. AKTYWNOŚĆ TURYSTYCZNA MIESZKAŃCÓW TERENÓW OGARNIĘTYCH KONFLIKTEM ZBROJNYM W ŚWIETLE BADAŃ WŁASNYCH

Celem przeprowadzonych przez autorki badań empirycznych było zweryfikowanie jak wygląda aktywność turystyczna młodych dorosłych na Ukrainie w tak specyficznym kontekście społecznym, jakim jest stan wojny niosący ze sobą nierówność społeczną, poczucie wykluczenia, biedę, bezrobocie, czy też ograniczenie swobód obywatelskich. Wybrane zagadnienie badawcze wydaje się szczególnie warte eksploracji, gdyż w literaturze przedmiotu zdecydowanie więcej miejsca poświęca się skutkom niestabilności politycznej dla turystyki przyjazdowej, niż aktywności turystycznej mieszkańców państw objętych konfliktami.

OPIS BADANEJ GRUPY

Badania zostały przeprowadzone na grupie młodych dorosłych Ukraińców, w wieku od 18 do 35 lat. W sumie w badaniu wzięło udział 705 osób, w tym 450 kobiet i 255 mężczyzn. To samo badanie przeprowadzono dwukrotnie, w 2014 roku (N=414; 300 kobiet i 144 mężczyzn) i w 2016 roku (N=291; 180 kobiet i 111 mężczyzn). Na rycinie 1 została zaprezentowana wielkość aglomeracji, z których pochodzili respondenci³. Uczestnicy badania udzielali odpowiedzi poprzez internetowy kwestionariusz, a dobierani byli metodą kuli śnieżnej. Warunkiem uczestnictwa w badaniu była znajomość języka angielskiego⁴, w którym to języku został skonstruowany cały kwestionariusz.

Ryc. 1. Wielkość aglomeracji, w których mieszkają respondenci; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach.

METODY BADAWCZE

Przeprowadzone badanie koncentrowało się wokół następujących treści:

- Ogólne zmienne socjo-demograficzne (wiek, płeć, miejsce zamieszkania);

³ W całości analiz prezentowanych w artykule nie będzie podawana ilość wyników ważnych, ponieważ za każdym razem jest ona równa liczebności badanej próby.

⁴ Rozkład poziomu znajomości języka angielskiego był porównywalny wśród respondentów z 2014 i 2016 roku. W 2014 roku dominował poziom B2 (37,4% badanych), C1 (26,3% badanych) i B1 (21,7% badanych). W 2016 roku poziomy B1 i B2 występowały równie często (w obu przypadkach u 28,9% badanych), a poziom C1 prezentowało 18,2% badanych.

- Zmienne socjo-demograficzne związane z turystyką (częstość podróżowania, preferowana destynacja turystyczna, typ uprawianej turystyki);
- Zmienne osobowościowe;
- Motywacja do uprawiania turystyki.

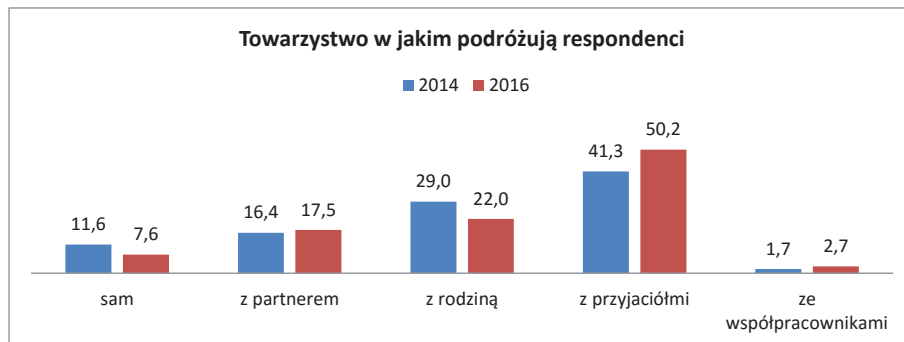
Do badania został wykorzystany ustrukturalizowany wywiad opracowany przez autorki, dodatkowo ankietowani wypełniali kwestionariusz osobowości EPQ-R(S) autorstwa H. Eysencka (2011) oraz szacowali na trzystopniowej skali w jakim stopniu dany motyw podejmowania aktywności turystycznej jest dla nich charakterystyczny. Lista 69 motywów została zaczerpnięta z klasyfikacji Pearce (2013: 59-61).

WYNIKI BADAŃ

A. Aktywność turystyczna badanych

Nie zaobserwowano istotnych statystycznie różnic⁵ w częstości podejmowania aktywności turystycznych, w preferowanych destynacjach turystycznych, czy w typie uprawianej turystyki. Jedyną statystycznie istotną różnicą występuje w tym, z kim badani podejmują aktywność turystyczną ($p=0,017$). W 2016 roku w porównaniu do 2014 roku badani rzadziej podróżują sami i z rodziną, częściej podróżują z przyjaciółmi.

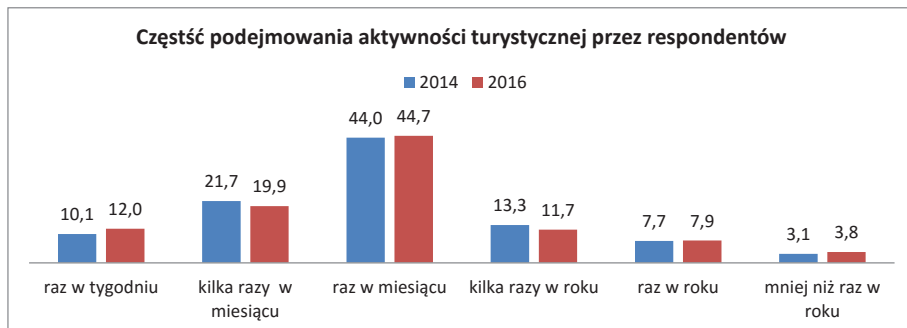
Ryc. 2. Towarzystwo w jakim podróżują respondenci; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach.

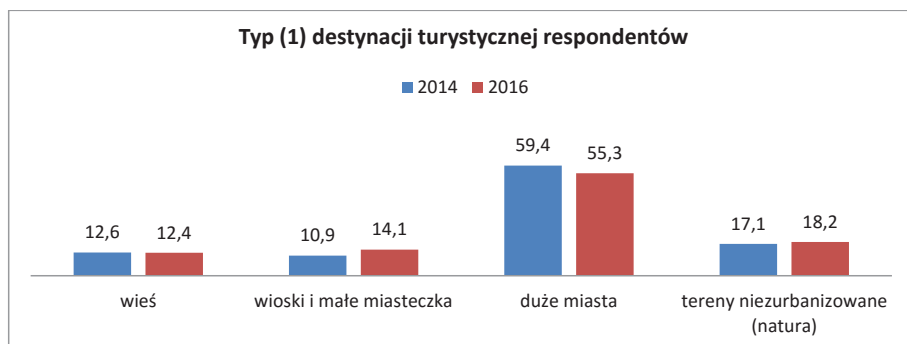
Tak w 2014, jak i w 2016 roku większość respondentów deklaruje, że podejmuje aktywność turystyczną raz w miesiącu (por. Ryc. 3). Obie grupy preferują wyjazdy do dużych miast (por. Ryc. 4), podróżują głównie po Europie (por. Ryc. 5). Zgodnie z typologią wprowadzoną przez P. L. Pearca (2013) respondenci w 2014 i 2016 roku uprawiali głównie turystykę zorientowaną na kulturę i przygodę, w dalszej kolejności dominował typ zorientowany na naturę i turystyka miejska (por. Ryc. 6).

⁵ Wszystkie wyniki prezentowane w niniejszym artykule dotyczące testów istotności różnic zostały sprawdzone dla przedziałów ufności $p<0,05$, przy ich obliczaniu zastosowano statystyki nieparametryczne, Test U Manna-Whitneya.

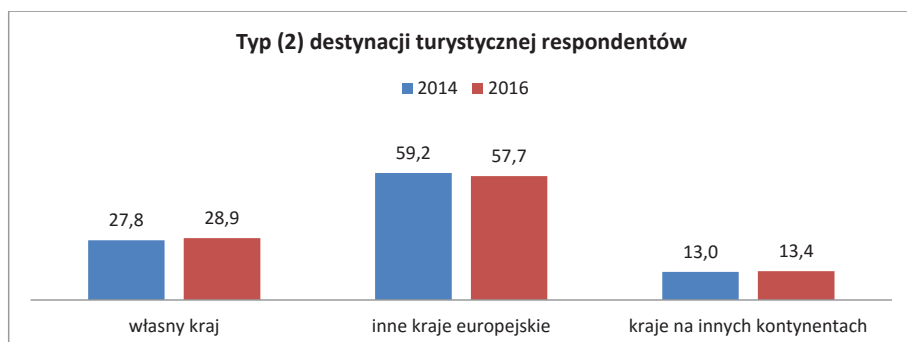
Ryc. 3. Częstość podejmowania przez respondentów aktywności turystycznej; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach.

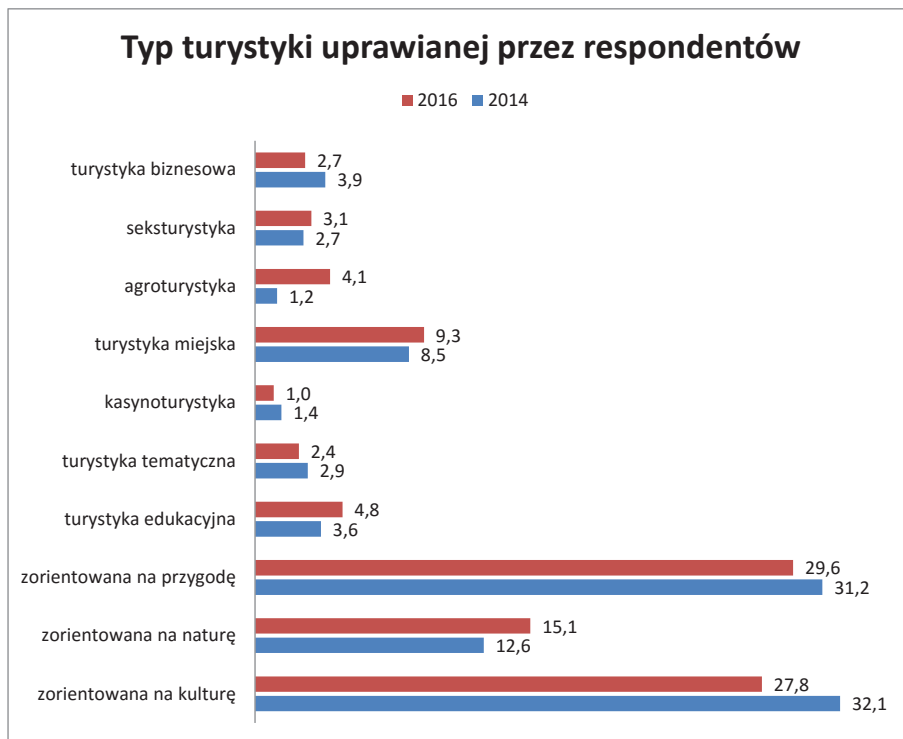
Ryc. 4. Preferowany przez respondentów typ (1) destynacji turystycznej; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach.

Ryc. 5. Preferowany przez respondentów typ (2) destynacji turystycznej; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach

Ryc. 6. Typ turystyki uprawianej przez badanych; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Wartości na wykresie podane są w procentach.

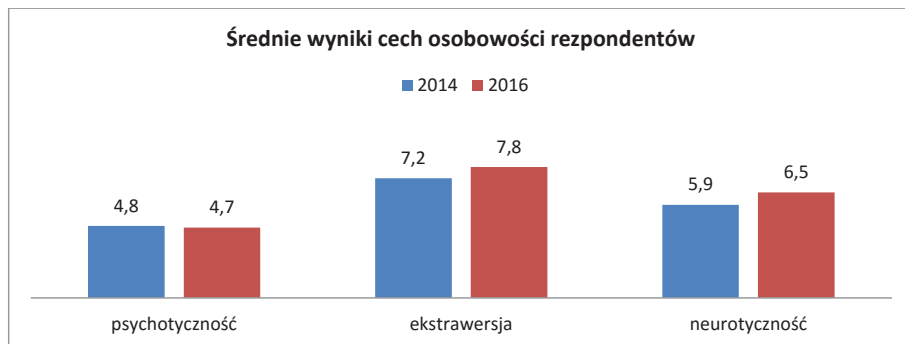
B. Charakterystyki osobowościowe badanych

Porównując grupę z 2014 i 2016 roku, obserwowalna jest istotna statystycznie różnica w średnim poziomie ekstrawersji ($p=0,008$) i neurotyczności ($p=0,005$). Badani z 2016 roku przejawiają średni wyższy poziom natężenia ekstrawersji i neurotyczności (por. Ryc. 7). W uproszczeniu oznacza to, że poszukują większej ilości kontaktów i stymulacji, jednocześnie będąc bardziej nerwowymi i lękowymi.

Co interesujące, analizując obie badane grupy łącznie, psychotyczność ($p=0,036$), ekstrawersja ($p=0,003$) oraz neurotyczność ($p=0,049$) różnicują w sposób istotny statystycznie to, z kim jeżdżą badani. Ponadto, psychotyczność koreluje istotnie statystycznie⁶ ujemnie z typem (1) aktywności turystycznej ($r=-0,122$) oraz istotnie statystycznie dodatnio z typem uprawianej turystyki ($r=0,235$). Ekstrawersja koreluje istotnie statystycznie dodatnio z częstotliwością uprawiania turystyki ($r=0,095$) oraz z tym, z kim uprawiana jest turystyka ($r=0,102$). Neurotyczność natomiast koreluje istotnie statystycznie dodatnio z typem (2) aktywności turystycznej ($r=0,086$).

⁶ Korelacje porządku rang Spearmana, istotne statystycznie z $p<0,05$.

Ryc. 7. Średnia wyników surowych dla testu EPQ-R(S) w badanych grupach. Wynik maks. to 12, wynik min. to 0.

C. Motywacja badanych do uprawiania turystyki

Nie ma prawie żadnych istotnych statystycznie różnic pod kątem motywacji do uprawiania turystyki wśród respondentów z 2014 i z 2016 roku. Odnotowano jedynie istotną statystycznie różnicę w zakresie motywu 13 ($p=0,04$), oznacza to, że w 2016 roku badani częściej motywowani są chęcią spędzenia czasu z rodziną/przyjaciółmi. Najczęstsze⁷ przejawiane przez badanych motywy w latach 2014 i 2016 zostały zaprezentowane w tabeli 1.

Tab. 1 Najczęstsze przejawiane przez badanych motywy podejmowania aktywności turystycznej; z uwzględnieniem podziału na lata badania. Liczba w nawiasie to numer konkretnego motywu.

Badani z 2014 (N=414)	Badani z 2016 (N=291)
(1) dobra zabawa	(1) dobra zabawa
(2) doświadczenie czegoś nowego	(2) doświadczenie czegoś nowego
(3) poczucie atmosfery odwiedzanego miejsca	(3) poczucie atmosfery odwiedzanego miejsca
(4) odwiedzanie miejsc związanych z zainteresowaniami	(4) odwiedzanie miejsc związanych z zainteresowaniami
(5) odpoczynek i relaks	(5) odpoczynek i relaks
(6) ucieczka od codziennego stresu i presji psychicznej	---
(7) bycie z dala codziennej rutyny	---
(9) odpoczynek dla umysłu	(9) odpoczynek dla umysłu
(13) spędzanie czasu z rodziną/przyjaciółmi	---
(25) nauka nowych rzeczy	(25) nauka nowych rzeczy
---	(26) doświadczanie innych kultur
(28) rozwój wiedzy o danym obszarze	---
(33) odczuwanie podekscytowania	(33) odczuwanie podekscytowania
(39) rozwój osobistych zainteresowań	(39) rozwój osobistych zainteresowań
(69) pokazanie innym, że byłem w danym miejscu	---

⁷ Próg włączenia popularności motywów: średnia 1,30 w badanej grupie. Gdzie skala oceny prezentowała się następująco: 0-zupełnie nie mój motyw, 1-częściowo mój motyw, 2-zdecydowanie mój motyw.

W badanej grupie istnieją istotne statystycznie różnice w motywacji ze względu na zmienne osobowościowe. I tak, czym większa psychotyczność, tym częściej badani wykazują motyw 7 ($p=0,01$), czyli chcą być z dala od rutyny, motyw 25 ($p=0,04$), czyli chcą uczyć się nowych rzeczy oraz motyw 41 ($p=0,05$), czyli pragną osiągnąć poprzez podróżowanie poczucie spełnienia. Czym większa neurotyczność, tym częściej badani wykazują motyw 11 ($p=0,02$), czyli chcą uciec od codziennego stresu i presji fizycznej, motyw 47 ($p=0,04$), czyli chcą poznawać ludzi o podobnych wartościach i zainteresowaniach, oraz motyw 51 ($p=0,040,04$), szukają w podróży nowego spojrzenia na życie. Motywy, które wykazują badani o wyższej ekstrawersji zebrane zostały w tabeli 2.

Tab. 2. Motywy wykazywane przez badanych o wyższej ekstrawersji. Liczba w nawiasie to numer konkretnego motywu.

Nazwa motywu	p	Nazwa motywu	p
(1) dobra zabawa	0,01	(28) rozwój wiedzy o danym obszarze	0,04
(2) doświadczenie czegoś nowego	0,00	(29) poznawanie lokalnych społeczności	0,00
(3) poczucie atmosfery odwiedzanego miejsca	0,04	(30) obserwowanie innych ludzi w okolicy	0,00
(4) odwiedzanie miejsc związanych z zainteresowaniami	0,01	(31) udział w bieżących wydarzeniach	0,02
(5) odpoczynek i relaks	0,00	(34) niespodziewane doświadczenia	0,00
(7) bycie z dala codziennej rutyny	0,01	(36) brawurowe/ ryzykowne doświadczenia	0,02
(8) ucieczka od problemów dnia codziennego	0,04	(37) dreszczyk emocji	0,00
(10) brak presji czasu	0,05	(38) ryzyko związane z podróżą	0,02
(12) spędzanie czasu z kolegami	0,00	(43) rozwój umiejętności i zdolności	0,03
(14) bycie z ludźmi, którzy lubią to samo co ja	0,00	(47) poznawanie ludzi o podobnych wartościach/zainteresowaniach	0,03
(15) wzmacnianie więzi z towarzyszem podróży	0,04	(49) obecność innych ludzi, jeśli ich potrzebuję	0,04
(17) kontakt z rodziną/ przyjaciółmi, którzy mieszkają gdzie indziej	0,02	(51) nowe spojrzenie na życie	0,00
(18) poczucie niezależności	0,00	(52) poczucie wewnętrznego spokoju/harmonii	0,04
(20) robienie rzeczy na swój własny sposób	0,00	(55) praca nad sobą	0,02
(21) podziwianie krajobrazów	0,00	(57) unikanie stresu i presji	0,02
(25) nauka nowych rzeczy	0,00	(65) dzielenie się wiedzą i umiejętnościami	0,02
(27) poznawanie nowych i różnorodnych ludzi	0,00	(67) potrzeba uznania i rozpoznawalności przez innych	0,02

6. WNIOSKI I PODSUMOWANIE

Z prezentowanych wyników badań płynie wniosek, że mimo pojawienia się i rozwoju konfliktu zbrojnego na Ukrainie wzorce podróżowania przejawiane przez młodych obywateli tego kraju nie uległy zmianie. Tak motywacja do podejmowa-

nia podróży, jak i jej częstotliwość, czy wybierane destynacje pozostają podobne wśród badanych w 2014 i 2016 roku. Jedną z eksplanacji tego faktu może być postawione przez T. Okrasę (2014: 6-7) pytanie o to jak w ogóle należy definiować współczesny konflikt zbrojny i co należy za niego uznawać. Być może w percepcji obywateli toczący się konflikt zbrojny to nie klasyczna wojna, a raczej – odwołując się do terminologii wprowadzonej przez Dolnicar (2005: 197-208) – ryzyko polityczne i to o umiarkowanym nasileniu. Z drugiej strony, być może młodzi dorośli nie są grupą społeczną⁸ bezpośrednio dotkniętą konfliktem zbrojnym i nie odczuwają związanych z nim konsekwencji.

Interesującym jest wynik prymatu osobowości w predykcji aktywności turystycznej. Wydaje się, że realizacja cech człowieka i wynikających z nich potrzeb jest priorytetowa, niezależnie od kontekstu środowiskowego w jakim przyszło żyć danej jednostce. Skoro, jak pisał Alejziak (2007: 61), aktywność turystyczna jest jedną z potrzeb człowieka, zaspokojenie jej realizacji w badanej grupie jest priorytetowe nawet w obliczu konfliktu zbrojnego.

Młodzi Ukraińcy zdają się przejawiać wzorce podróżowania charakterystyczne dla ogółu młodych dorosłych. Pearce (2013: 56-61), z którego badań została zaczerpnięta klasyfikacja motywów do uprawiania turystyki oraz typologia wyjazdów turystycznych, przebadał 1012 osób, z czego 57% respondentów pochodziło z Australii, 22% z Wielkiej Brytanii, a 21% z innych krajów zachodnioeuropejskich. Połowa z badanych była w wieku poniżej 36 roku życia, stąd można ich uznać za grupę młodych dorosłych porównywalną z grupą eksplorowaną badawczo w niniejszym artykule. U Pearce'a najczęstszymi przejawianymi przez badanych motywami podejmowania aktywności turystycznej były: dobra zabawa, doświadczenie czegoś nowego i poczucie atmosfery odwiedzanego miejsca. Motywy te zdecydowanie pokrywają się ze wskazywanymi przez młodych Ukraińców.

Nie należy zapominać, że badana grupa nie stanowi przekroju reprezentatywnego dla całego społeczeństwa Ukrainy. W badaniu wzięli udział młodzi ludzie mieszkający głównie w dużych aglomeracjach, posługujący się płynnie językiem angielskim i mający swobodny dostęp do Internetu. Z jednej strony, prawdopodobnie są to osoby o wyższym statusie materialnym niż średnia dla ich rówieśników. Z drugiej strony, ten układ czynników socjodemograficznych może determinować u badanych zachowania związane z byciem mieszkańcem „globalnej wioski”, a nie z konkretną tożsamością narodową. Niezaprzeczalnie istnieje jednak duża potrzeba dalszych badań z zakresu aktywności turystycznej mieszkańców terenów ogarniętych konfliktem zbrojnym. Przyczyni się to nie tylko do zrozumienia wzorców behawioru turystycznego, ale umożliwi lepszy wgląd w naturę współczesnego konfliktu zbrojnego.

LITERATURA

- Alejziak W., Aktywność turystyczna: międzynarodowe i krajowe zróżnicowanie oraz kwestia wykluczenia społecznego, w: *Turyzm* 21/1-2, 2011.
- Alejziak W., Determinanty i zróżnicowanie społeczne aktywności turystycznej, *Kra-ków* 2009.

8 Zupełnie osobną grupę stanowią młodzi dorośli powołani do wojska.

- Alejski W., Inhibitory aktywności turystycznej. Teoretyczne i metodologiczne aspekty studiów nad ograniczeniami i barierami uczestnictwa w wyjazdach wypoczynkowych, w: *Folia Turistica* nr 18, Kraków 2007.
- Chauhan V., Khanna S., *Tourism: A Tool for Crafting Peace Process in Kashmir*, w: *Tourismos: An International Multidisciplinary Journal of Tourism* nr 4, India 2009.
- Cooper C., Fletcher J., Fyall A., Gilbert D., Wanhill S., *Tourism Principles and Practice*, Edinburgh 2005.
- Dolnicar S., Understanding barriers to leisure travel – tourist fears as marketing basis, w: *Journal of Vacation Marketing* nr. 11 (3), 2005.
- Goeldner Ch., Ritchie J., *Tourism. Principles, Practices, Philosophies*, New Jersey 2006.
- Haddad Ch., Nasir A., Ghida E., Al Ibrahim H., How to Re-emerge as a tourism destination after a period of political instability, w: *The Travel & Tourism Competitiveness Report*, Geneva 2015.
- Lakomy M., Przebieg i uwarunkowanie konfliktu na wschodzie Ukrainy, w: *Implikacje konfliktu ukraińskiego dla polityki zagranicznej i bezpieczeństwa Polski. Aspekty polityczne, wojskowe, gospodarcze oraz społeczne*, red. K. Czornik, M. Lakomy, M. Stolarczyk, Katowice 2015.
- Nowakowska A., Społeczno-ekonomiczne uwarunkowania ruchu turystycznego w układach przestrzennych, w: *Zeszyty Naukowe ser. monografie* nr 88, Kraków 1989.
- Okraska T., *Oblicza współczesnych konfliktów zbrojnych*, Katowice 2014.
- Pearce P. L., *The social psychology of tourist behaviour: International Series in Experimental Social Psychology*, 2013.
- *Report Global Peace Index*, The Institute for Economics and Peace, 2015.
- Ross G.F., *The Psychology of Tourism*, Melbourne 1998.
- Sala J., Stabilizacja gospodarczo-polityczna a turystyka, w: *Zeszyty Naukowe nr 35 Szkoły Głównej Handlowej*, Warszawa 2012.
- Tisdell C., *Tourism Economics, the Environment and Development*, Northampton 2001.
- ul Islam A., *Impact of Armed Conflict on Economy and Tourism: A Study of State of Jammu and Kashmir*, 2014.
- Urry J., *Spojrzenie turysty*, Warszawa 2007.